

ПЕРЦЕПЦИЈА АРТИКУЛАЦИОНИХ ПОСЕБНОСТИ У ГОВОРУ СТУДЕНАТА КОЈИ УЧЕ СРПСКИ ЈЕЗИК КАО Л2²

Овај рад представља део ширег истраживања о усвајању српског прозодијског система код студената којима је српски други језик. Испитаницима, студентима журналистике, матерњи језик је мађарски или словачки. У раду се проверава да ли и на који начин на број грешака утичу дужина текста, концентрација и сл. и да ли постоји условљеност броја грешака типом грешке. Испитује се како будући филолози процењују акценат, дикцију и изговорну тачност текстова у интерпретацији студената којима је српски Л2. Закључено је да је за тачност прочитаног текста најодговорнија компетенција и знање једног језика, а не дужина текста. Пол испитаника не утиче на број грешака. На основу анализе измерених параметара установљено је да укупан број грешака у односу на исправност акцената, вреднован од стране наших слушалаца, има статистички значајно мању вредност, тачније ($Z = -3,516$).

Кључне речи: перцепција, акценат, дикција, разумљивост текста, српски као страни, мађарски, словачки.

УВОД

Овај је рад настао из потребе да се испитају особине говорног језика младих и образованих људи чији матерњи језик припада различитом прозодијском типу од језика који уче. Други задатак јесте испитати колико поједине акустичке карактеристике утичу на перцепцију акцената у српском језику. Циљ је да се уочи зависност (уколико постоји) између броја и типа грешака приликом наглашавања речи из страног језика и других параметара (дужине текста, брзине изговора и сл.) и процени ко-

¹ natally.spasic@gmail.com

² Рад је урађен у оквиру пројекта *Динамика структура савременог српског језика* (ОИ 178014), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

лико на основу слушне перцепције можемо донети исправне судове о тачности акцената.

Ради уочавања сличности и разлика, изложен је фонетски и фонолошки опис прозодијских система стандардног српског, мађарског и словачког језика. Како је ово део ширег истраживања, у даљем току рада предочени су резултати на које се ово истраживање наслања.³

Поћи ћемо од студије у којој се најобухватније проучавају акценатске промене и језици у контакту (САМОНС 2003), преко бројних радова и студија које се баве улогом прозодије у учењу језика и говора (ТРОФИМОВИЧ–БЕЈКЕР 2006; ДЕЛМОНТЕ 2009), интонацијом другог језика (ЧАН 2002), факторима који утичу на усвајање Л2 (ДЕРВИНГ–МАНРО 1997; ХАЈМАН 2009; ПЕПЕРКАМП–ВАНДЕЛЕН et al. 2010) и слично. Већина досадашњих истраживања бави се усвајањем нагласка другог језика истог акценатског типа или је Л1 тонски језик, а Л2 ударни (ОУ–ОТА 2004). Обратне ситуације у којима се усваја сложенији прозодијски систем готово да нису зступљене у литератури, највероватније због чињенице да кретање и промена акцената најчешће иде од тона ка нагласку, а веома ретко у супротном смеру (САМОНС 2003: 72). Велики број различитих језика, тачније нагласака, поређен је у раду Еленмари Плетикос (2005) са акценатским системом и појединим акцентима хрватског језика. На корпусу из хрватског језика рађено је и истраживање у којем се слушно препознају хрватски нагласци (ВРБАН ЗРИНСКИ – ВАРОАНЕЦ–ШКАРИЋ 2004: 93–110).

Прозодијски систем стандардног српског језика

Главни циљ је разматрање прозодијских феномена с аспекта њихових функција у језичким системима. Најпре ћемо кренути од језичког, тј. прозодијског система српског језика, чији корени датирају из периода XIX века (В. С. Карацић и Ђ. Даничић). Измене које су уследиле ишле су, углавном, у правцу упрошћавања овог система који одувек слови за један од најкомплекснијих у Европи (ИВИЋ 1998: 397; ИВИЋ–ЛЕХИСТЕ 2002: 628).

Прозодијске опозиције су у већини случајева бинарне. Акцент подразумева опозицију акценатованог (маркираног члана опозиције) и неакцентованог (немаркираног члана), а квантитет супротставља маркирану дужину, немаркираној краткоћи. Тонске опозиције могу бити отво-

³ О типовима грешака и узроцима њиховог настанка детаљније у поглављу *Резултати ранијег истраживања као основа за даље проучавање*.

рено бинарне (узлазни : силазни; висок : низак), али у многим језицима су сложеније опозиције које укључују више од два дистинктивна тона (ИВИЋ 1998: 117). Насупрот тонским језицима⁴ (какав је кинески) стоје динамички⁵ – наглашени слогови изразито снажнији – (нпр. енглески) и језици са квантитативним акцентом – наглашени слогови изразито дужи од ненаглашених (као шведски) (ШКАРИЋ 2009: 116–117), односно ограничени тонски језици⁶ (КЛАРК–ЈЕЈЛОП 1995). А. Пецо сматра да језици, најчешће, имају комбинацију динамичке и музичке акцентуације (1985: 16). По мишљењу Шкарића (1991) и Плетикос (2005) такав је хрватски, али и српски језик јер су то језици у којима постоји „лексички сигнификантна промена тона, али је мјесто тонема ограничено на одређене врсте слогова или специфично мјесто у ријечи“ (ПЛЕТИКОС према ПАЈК 1948:14).

Језици се могу поделити и на основу места акцента. Разликујемо језике са сталним (везаним) местом нагласка (на пример: француски, чешки, пољски, македонски, мађарски, словачки и др.) и језике са слободним (покретним) местом нагласка, попут енглеског и италијанског, као и језике са делимично слободним местом нагласка – какав је српски језик (ДЕШИЋ 1992: 15).

У словенском свету Ивић истиче три прозодијска фактора који играју дистинктивну улогу: место акцента, квантитет и политонија, тј. кретање висине и јачине тона кроз акценатовани слог (1998: 176). Тиме добијамо систем од четири акцената, два дуга, два кратка и два силазна и два узлазна⁷ чија дистрибуција подлеже јасним правилима.⁸ Леонард Мазинг је давне 1876. године приметио да је узлазни тон двосложен. Дуго оспоравана, ова теорија добила је потврду у раду Ивић–Лехисте (1963) у ком се показало да је тон на слогу одмах након узлазног акцента обич-

⁴ (Енгл. *tone languages*). Тонске карактеристике показују и језици у западним деловима Африке, поједини афро-азијски језици као и језици југоисточне Азије без обзира на њихову различиту генетску припадност (САМОНС 2003: 26). С друге стране географски веома блиски српском сви суседни језици идући од севера (мађарски језик), преко истока (румунски, бугарски) све до југа (македонски, албански) имају другачији тип акцентуације док, према Ивићевим сведочењима не постоји „ни један језик у свету чији би модел акцентуације био сличнији стандардном српскохрватском језику од модела стандардног јапанског“ (1998: 129).

⁵ Енгл. *stress-accent languages*.

⁶ Енгл. *limited tonal systems*, тј. *pitch-accent languages*.

⁷ Њихове графичке ознаке у србистичкој литератури, од XIX века, су: [˘] – краткосилазни, [˚] – краткоузлазни, [ˆ] – дугосилазни, [ˊ] – дугоузлазни.

⁸ Силазни су само на првом слогу или у једносложним речима, узлазни на свим, сем последњег, који је увек слободан. Неакцентована дужина је увек иза акценатованог слога (ДЕШИЋ 1992: 39).

но висок, барем колико и акцентовани слог. Кратки акцентовани слог не носи тонску дистинкцију.

Опозицију у квантитету, поред наглашених, показују и ненаглашени слогови (неакцентована дужина [ː] и неакцентована краткоћа [˘])

Прозодијски систем стандардног словачког и мађарског језика

Најпре ћемо представити основне црте словачког језика (сл. *slovenský jazyk* или *slovenčina*) јер и словачки и српски припадају праиндоевропској породици језика. То су два нормирана словенска језика, са географским,⁹ типолошким, структурним и функционалним разликама, пре свега. Овом приликом, пажњу ћемо усмерити искључиво на систем нагласака користећи се компаративно-контрастивним приступом.

Као и у другим словенским језицима који су били у току историје под окриљем западне цркве, у словачком језику се користи латинично писмо са дијакритичким знацима (БРАУН 2006: 9743). Овом приликом, посебно важан је знак за дужину или квантитет [ː], који се може јавити у свим позицијама и облицима речи. По реализацији је најсличнији дугоузлазном акценту, а по ортографији се поклапају (МАРИЋ 2006: 229). Испољава се на дугим носиоцима слога – дугим самогласницима, дугим слоговним сугласницима [p] и [l] и на дифтонзима. Последица ове подударности најчешће је неправилан изговор дужина. „Разлика је само у томе што се у словачком квантитет обавезно обележава, док се српски акценат обележава по потреби“ (МАРИЋ 2006: 234). У словачком језику дужина и нагласак се могу наћи на истом слогу јер се узајамно не искључују.

Од посебног значаја, када је ова тема у питању, јесте чињеница да у словачком језику постоји само један нагласак, који нема своју графичку ознаку. Примарни нагласак у речи је на иницијалном слогу, међутим, може се наћи и на једносложном предлогу, посебно ако за њим следи једносложна именица или заменица. Неакцентовани слогови нису редуковани и у речима дужим од три слога, наизменично се јављају ненаглашени слогови и слогови под секундарним нагласком (БРАУН 2006: 9744).

Упркос географској близини, мађарски језик (мађ. *magyar nyelv*) се од српског разликује на свим језичким нивоима. Разлог томе лежи у припадности мађарског језика групи угро-финских језика, подгрупи уралске језичке породице (БРАУН (КИС) 2006: 429). Мађарски се пише прила-

⁹ Словачки припада западнословенској, а српски јужнословенској грани словенске породице језика.

гођеном латиницом (24 консонаната и 14 вокала) са додатим знаковима (СЕНДЕ 2007: 104–105).

Већ смо нагласили да мађарски, као и словачки поседује динамичку акцентуацију и везани акценат на првом слогу (БРАУН 2006: 4150). Нису сви лингвисти једногласни по том питању. Синтаксичка структура може условити изостављање лексичког почетног нагласка или његову редукцију до секундарног нагласка (ШИПТАР–ТЕРКЕНЦИ 2007: 22–23), док Варга сматра да у мађарском постоје чак три прозодеме (2002: 128–129). Једно је сигурно, и слог под примарним и слог под секундарним нагласком имају већи интензитет од слога који није наглашен.

Методe истраживања

Истраживање се састојало од (1) сакупљања аудио-корпуса, изговора вести од стране матерњих говорника мађарског, односно словачког језика; (2) транскрибовања и верификације изговорених текстова; (3) одабира српских слушалаца који поседују добре говорничке квалитете; (4) испитивања перцепције слушалаца путем упитника о акценту, разумљивости текста и дикцији; (5) анализе резултатата и (6) статистичке обраде.

Испитаници. Студенти завршне године журналистике на Филозофском факултету у Новом Саду (N=16, матерњи језик мађарски (81%) или словачки (19%), приближно истог узраста – просечна старост 24,3 године; једанаест говорника је женског пола, а пет мушког (69% : 31%)). Сви су рођени и одрасли у Србији, сем једног студента, који је рођен у Словачкој. Наставу у основној и средњој школи слушали су на мађарском, тј. словачком, док су српски слушали као страни језик 2–3 пута недељно.

Одабир звучног корпуса. За испитивање усвојености прозо-дијског система код студената којима српски није матерњи језик, требало је одабрати најадекватнији материјал. Напомињемо да су наши испитаници студенти журналистике па смо за језички корпус одабрали вести, с обзиром на то да су информативне емисије, с једне стране неселективне и свеобухватне, а с друге, пријемчиве јер користе лексику која се може чути у свакодневној употреби.

Материјал је дигитално снимљен у Фонетском студију Филозофског факултета у Новом Саду квалитетном опремом и у сарадњи са стучним кадром. Много је фактора који утичу на квалитет звука: студијски услови, трема, недовољно познавање језика, страх од „јавног наступа“, прехлада итд. Колико су грешке условљене параметрима техничке при-

роде видећемо у поглављу *Број грешака у зависности од других параметара*.

Транскрибовање и верификација. Након снимања, текст је транскрибован и акцентован на основу слушне перцепције аутора. За проверу појединих података коришћен је програм за анализу говора – PRAAT верзија 5,3,82 (Paul Boersma and David Weenink, 2014) чиме је искоришћена највећа предност акустичке анализе: објективност и могућност да се једном снимљен звук анализира више пута на различите начине.

Одабир српских слушалаца. За суд о прочитаним текстовима питали смо десеторо филолога – србиста. Оценама од 1 до 5 вредновали су разумљивост изговорених текстова, усклађеност са прозодијском нормом и дикцију. Резултати ове анализе биће изложени у даљем току рада и приказани на Ликертовој скали.

Статистички поступак. У овом сегменту рада повезани су ови резултати са резултатима ранијег истраживања. Испитиван је однос оцене слушалаца у домену акцента и укупан број грешака (Вилкоксонов тест), а потом и какав је утицај пола на укупне резултате (Пирсонов тест корелације).

Резултати и дискусија

Резултати ранијег истраживања као основа за даље проучавање

У ранијем истраживању¹⁰ проучавано је са којим се потешкоћама, приликом усвајања прозодијског система српског језика, сусрећу студенти којима је мађарски,¹¹ односно словачки¹² први, а српски други језик. Говорници (укупно њих 16) у даљем раду биће означавани скраћеницама Гм (за студенте којима је мађарски матерњи језик), односно Гс (матерњи језик – словачки) и редним бројем (1, 2, 3), док ће њихове грешке бити распоређене по типовима и означене на следећи начин: Т1 – примери код којих се уочава нестандартна дистрибуција прозодема; Т2 чине речи у којима је погрешно место акцента; трећу категорију (Т3) чине примери у којима је погрешно место акцента, квантитет и квалитет; речи у којима долази до неразликовања квантитета акцента и то Т4 – кратки уместо дугих акцената и дуги уместо кратких (акцената) – Т5. У две наредне групе грешке су последица неразликовања квалитета акцената, па имамо групу силазни уместо узлазних акцената – Т6 и узлазни уместо силазних – Т7.

¹⁰ Истраживање и његови резултати биће приказани у часопису *Наслеђе* бр. 34.

¹¹ У даљем раду 1. група.

¹² 2. група.

Закључено је да студенти из обе групе препознају и умеју да изговоре све српске акценте, али нису у довољној мери овладали правилима дистрибуције акцената у српском језику. Вероватно се њихова перцепција српског језика доста разликује од перцепције изворних говорника, а и утицај матерњег језика је довољно јак што се посебно огледа у сталном повлачењу акцента на први слог код наших испитаника. Студенти 2. групе (са словачким матерњим језиком) показали су боље резултате, највероватније због типолошке сродности језикā.

Најбоље изговорен текст Гм12 имао је 14% грешака, а текст са најлошијом интерпретацијом је Гм1 са 57% погрешних примера. Уочава се низак проценат грешака Т3 у обе групе. Малобројне су и грешке Т2, другим речима, место акцената су најбоље успели да савладају. Када је реч о дугим и кратким акцентима, грешке Т4 чешће се јављају у обе групе, односно код испитаника је дошло до скраћивања акцената. Највећа је разлика међу групама када је у питању квалитет акцената. Говорници прве групе знатно чешће изговарају силазне уместо узлазних акцената (Т6). Насупрот њима код говорника из друге групе заступљеније су грешке Т7, односно евидентна је превласт узлазне интонације.

Уочава се нестандардна употреба поста акценатских дужина. Оне су, углавном, редуковане или погрешно употребљене, посебно код испитаника из прве групе, што се тумачи као последица реченичне прозодије или секундарног нагласка у мађарском језику. Вишесложне речи, сложене по облику творбе, неретко се јављају са по два акцената, противно прозодијској норми српског језика. О новоштокавском преношењу акцената готово да не може бити речи. Велики проценат грешака забележен је приликом акцентовања властитих именица.

Број грешака у зависности од других параметара

На темељима наведених закључака, настојали смо испитати да ли још неки спољни фактор утиче на забележене грешке приликом изговора.

Полазна тачка је дужина вести. Одмах се може констатовати да текстови које су студенти интерпретирали нису једнаке дужине. По броју речи у тексту, крећу се између 171 и 376, са средњом дужином од 226 речи. Трајање снимака креће се у интервалу од 1,01 до 4,10 минута, са средњом вредности од 1,57. Пажљивим прегледом грађе установљено је да дужина текста није имала много утицаја на резултате. Исти је текст прочитан од стране више студената, али се време и квалитет интерпретације знатно разликује што наводи на закључак да је за тачност прочи-

таног текста ипак најодговорнија концентрација, компетенција и знање једног језика, а не дужина текста. Свакако, што је текст дужи – већа је и могућност да дође до грешке. Ипак, чини се да ови параметри, барем у нашем узорку, нису међусобно повезани.

Занимало нас је да ли је број грешака у вези са врстом грешака. На основу ранијег истраживања издвојена су и упоређена три најбоља и три најслабија резултата. У обзир су сада узети сви студенти из обе групе.

Три текста са најмањим процентом грешака су: Гм12, Гс9 и Гм3 са следећим резултатима: 14%, 19% и 20% (средња вредност: 18%). Дакле, они имају $\leq 20\%$ укупних грешака. Од тога:

- 1) нестандартно: 2%, 2% и 2% (средња вредност: 2%);
- 2) погрешно место: 2%, 3%, 3% (средња вредност: 3%);
- 3) све нетачно: 0%, 0%, 1%; (средња вредност: 0%)
- 4) погрешан квантитет: 5%, 6% и 10% (средња вредност: 7%);
- 5) погрешан квалитет: 8%, 13% и 13% (средња вредност: 11%).

Три текста са највећим процентом грешака су: Гм1, Гм8 и Гм2 са следећим резултатима: 57%, 49% и 48% (средња вредност: 51%). Дакле, више од половине је нетачно. Од тога:

- 1) нестандартно: 6%, 4% и 7% (средња вредност: 6%);
- 2) погрешно место: 12%, 22%, 16% (средња вредност: 17%);
- 3) све нетачно: 2%, 4%, 2% (средња вредност: 3%);
- 4) погрешан квантитет: 11%, 19% и 20% (средња вредност: 16%);
- 5) погрешан квалитет: 45%, 29% и 20% (средња вредност: 31%).

Резултати најбољих (приказани плавом линијом) и најслабијих (приказани црвеном линијом) налазе се у *Прилозима* на графикону бр. 1. Да ли постоји корелација између ових параметара и у којој мери утврђено је статистичком обрадом.¹³

Да би се савладао језик – под чиме се подразумева комуникација, у једном сегменту, неопходно је да говорне форме одговарају одређеним ортоепским стандардима – нормама. Потребно је да се у говору примене фонетско-фонолошка правила карактеристична за тај језик да би се остварио коректан изговор, чиме се постиже разумљивост. Насупрот томе, грешке у говору доводе до поремећаја разумљивости, до неразумевања или немогућности комуникације.

Грешке на формалном плану доводе до тога да речи губе или мењају смисао. Говор је у тесној вези са слушањем, због чега је у процесу учења језика основно правило – усмеравање пажње на слушање изговора наставника – модела. Већ усвојени модели из матерњег језика у многим случајевима погрешно усмеравају пажњу или врше неправилну селек-

¹³ Види ниже: *Статистичка обрада података*.

цију модела, што представља „линију мањег отпора“. Исправљање погрешно меморисаног изговора представља сличне тешкоће као и учење новог, ако не и још веће.

Разумљивост текста

Да би они, а и сви остали говорили општеприхваћеним српским језиком, уз новоштокавску основицу неопходно је изговарати самогласнике и сугласнике фонетски описаним, прихваћеним изговором. За што бољи акустички утисак, није довољно да буде испоштована норма само на пољу фонетике, већ подједнако треба водити рачуна и о другим језичким нивоима, а посебно о прозодијском.

Расправљајући о питањима језика и проблемима знања, Чомски (1991) уочава два аспекта, проблем перцепције и проблем продукције. Проблем перцепције односи се на то како тумачимо оно што чујемо (или прочитамо). Сврха овог истраживања је перцепција четири српска стандардна акцента. Настојали смо испитати какво је слушно препознавање с обзиром на место акцента и с обзиром на особине акцената. Са жељом да се олакша слушно препознавање и да се добије што вернија слика перцепције акцената, у овом се раду није детаљније испитивала перцепција поста акценатских дужина.

Најпре, морамо напоменути да текст Гм2 не можемо узети у целини јер су неке речи погрешно изговорене, тако да ту не постоји могућност да говоримо о тачности акцената на онај начин као што говоримо у другим текстовима.

Што се тиче разумљивости интерпретације говорника ослонили смо се на аудитивни утисак десеторо филолога – србиста (студенти завршних година основних и мастер академских студија) који су имали задатак да након слушања интерпретације текстова оценама од 1 до 5 вреднују три параметра. Прво су оцењивали разумљивост изговорених текстова, потом су имали задатак да процене колико интерпретација текстова наших говорника одговара захтевима прозодијског система српског књижевног језика и на крају колико интерпретација задовољава законитости дикције.¹⁴ Након тога су били у прилици да за сваки текст дају свој

---

¹⁴ „Дикција је вештина организовања формалног плана исказа као реализације унутрашњег смисла текста. Формални план садржи звукове произведене говорним органима. [...] Елементи битни за квалитетну реализацију звукова произведених говорним органима јесу правилна техника дисања и правилна импостација гласа а код реализације говорних звукова важно је да ли су сегментни и супрасегментни ниво говора организовани у складу са ортоепском нормом. Унутрашњи смисао текста је јединствена свеукупност

коментар. Добра дикција, правилна употреба акцената и разумљивост приликом изговора особине су добре новинарске интерпретације. Подсетимо, управо новинарски позив будуће је занимање наших испитаника па је њихова жеља за сталним напретком и усавршавањем неопходна.

У вези са артикулацијом гласова, у свакодневном животу, понекад се сусрећемо са различитим негативним говорним особинама¹⁵ појединих личности. Неке црте ових негативних говорних особина можемо у извесној мери приметити и код особа у чијој професионалној делатности говор заузима прво место. Неке од познатих негативних говорних особина јесу назални говор,¹⁶ гутурални говор¹⁷ и непчана и језичка говорна боја.¹⁸ Треба поменути и појаву муцања и замуцкивања у говору.¹⁹ Узроци томе могу бити различите природе. Понекад су последица извесних психопатолошких поремећаја, а могу бити и изразито емоционалне природе, изрази афективних стања: бола, радости, страха, стида, беса итд.

Оцене разумљивости, акценатске исправности и оцене за дикцију изговореног могу се представити Ликертовом скалом (графикон бр. 2) од 1 до 5, где је 1 = веома тешко или немогуће разумети, а 5 = изузетно лако разумети.

Већ поменути текст Гм2, најслабије је оцењен јер у њему има доста фонетских грешака, што поред грешака у акцентовању и дикцији додатно утичу на разумљивост. Неразумљив је био и текст Гс15, који је упркос томе што је по броју речи (205) један од дужих текстова прочитан је за свега минут и десет секунди што је друго најкраће време. Иако је текст пребрзо прочитан, он нема пуно грешака, али за слушаоце је прилично напорно да прате и разумеју овакав изговор који није дикцијски исправан.

синтаксичко-семантичке структуре која се изговара, зависи од концепта дела и датих околности“ (СРЕДОЈЕВИЋ 2007: 259–260).

¹⁵ „Одступање од говорних стандарда који су устаљени за одређени узраст у погледу начина и садржаја говора. Са аспекта говорника и саговорника, то је свако говорно одступање које скреће пажњу са садржаја на начин говора и тако ремети говорну комуникацију. Узроци могу бити органски, функционални и психо-социјални; урођени и стечени; а сами говорни поремећаји могу се класификовати на примарне и секундарне“ (МАРИЋ 1999: 82).

¹⁶ Назализација у артикулацији јавља се због немогућности владања експиријумом који, уместо да тече кроз уста, у целости или делимично пролази кроз нос (МАРИЋ 1999: 230).

¹⁷ Гугурофонија – храпав, грлени квалитет гласа који се формира услед спастичног сужења фарингеалних мишића током фонације (МАРИЋ 1999: 87–88).

¹⁸ Изразитије се ангажују непце и језик у говорном процесу (НЕДОВИЋ, 1960: 84).

¹⁹ Поремећај темпа и ритма говора у облику спастичних, наглих, нехотичних прекида говорног тока, понављања и/или продужавања гласова и слогова. Постоје различите врсте муцања: хезитација; клонично, тонично муцање; физиолошко; примарно и секундарно и др. (МАРИЋ 1999: 228).

Један испитаник већ ради као новинар на радију, води вести на матерњем језику, међутим, код наших слушалаца није оцењен најбоље. Они су његов изговор оценили као извештачен и истакли погрешно наглашавање везника, речца, предлога, енклитичких облика личних заменица и помоћних глагола.

Да ли сличност са стандардом води ка већој допадљивости? Не, ни изговор Гм12 није оцењен највишим оценама иако је он имао најбоље резултате након анализе текстова. Томе је допринео неправилан изговор гласа [p]. Међу коментарима нашла се и замерка да прави кратку паузу након запете и тачке што, по мишљењу наших оцењивача, такође ремети добар утисак. Проблеме са артикулацијом гласа [p] има и говорник број 15, али то није оно што је највише сметало нашим оцењивачима. Студент (Гс15) све изговара брзо и кратко. Повремено се последњи слог у речи, услед недовољно прецизног и јасног изговора, не чује до краја. Није само глас [p] био тежак за изговор нашим говорницима. Неретко се могао чути лош изговор гласова [л], [ћ], [ђ] (Гм10); [с], [ћ] (Гм6), [љ] (Гм3), [ћ] (Гм2) и [ђ], [ћ], [с], [љ] (Гм1). Потешкоће на које су наишли говорници нимало не изненађују јер су у питању гласови карактеристични за српски језик, прилагођени говорном апарату појединца са ових простора, а често чак и њима проблематични. Наши слушаоци имали су замерке због несигурности и честих пауза у читању – Гм2; акцента најчешће на првом слогу – Гм8; лошег акцента у парадигми именица – Гм1; брзог читања, без потребних пауза – Гм8, Гс9, Гс11. Сматрали су и да Гм4 треба да прави дужу паузу између реченица. На спикере, новинаре, највише су их подсетили Гм3, Гм14 и Гм16 јер их је, кажу, њихов смирен и хладан тон асоцирао на неке од информативних емисија. Најбоље је оцењен текст студенткиње Гм5 који су сви вредновали високим оценама. У својим коментарима истакли су да је јако пријатно слушати је.

Статистичка обрада података

Током статистичке обраде података коришћене су методе дескриптивне статистике укључујући одређивање фреквенције, процената, аритметичких средина, и стандардних девијација. Процена значајности разлика аритметичких средина вршена је применом Студентовог т-теста (значајност на нивоу $p < 0,05$). Анализа свих података вршена је помоћу SPSS (енгл. *Statistical Package for Social Sciences*) програма – верзија 15, 0.

Проверавали смо да ли постоји статистички значајна корелација између оцене слушалаца у домену акцента и укупног броја грешака, а

потом и какав је утицај пола на укупне резултате. У првом случају коришћен је Вилкоксонов тест (енгл. *Wilcoxon test*), а у другом Пирсонов тест корелације (енгл. *Pearson Test Correlation*).

У истраживању је учествовало мање од 30 испитаника па је у складу са тим коришћен Вилкоксонов тест усклађених парова за степен поверења од $p=0,05$. На основу анализе измерених параметара установљено је да укупан број грешака у односу на исправност акцената, вреднован од стране наших слушалаца, има статистички значајно мању вредност, тачније ($Z = -3,516$). Закључује се да показују висок степен повезаности, тј варијабла „акцент“ утиче значајно на варијаблу „укупно“ и обратно, тј. $p < 0,05$. Дакле, са 95% сигурности можемо тврдити да су ова два параметра међусобно корелисана.

Резултати добијени обрадом корпуса у великој мери одговарају оценама које су слушаоци дали говорницима када је правилност акцента у питању. Заправо, оцена коју су наши говорници добили од слушалаца утолико је боља уколико је забележен мањи проценат грешака.

Помоћу Пирсоновог теста корелације испитивано је да ли пол утиче на број грешака и закључено је да не постоји статистички значајна корелација ($p = 0.799 > 0.05$). Говорнице женског пола су процентуално заступљеније и уочено је да су код њих грешке нешто учесталије, али студентов т-тест, не показује значајну корелацију.

Закључак

Приликом усвајања сложенијег прозодијског система наилази се на извесне препреке, потврђено је овим радом. Студенти чији матерњи језик (мађарски/словачки) поседује динамичку акцентуацију са везаним нагласком на првом слогу у изговору српског четвороакценатског система теже ка померању акцента на иницијални слог, скраћују акценте и не разликују довољно силазне од узлазних акцената.

У овом раду испитивана је условљеност броја грешака дужином текста, а потом и број грешака у зависности од врсте грешака. Уочено је да дужина текста није имала много утицаја на резултате, али се зато уочава условљеност једног параметра другим када је у питању број грешака и врста грешака. То се закључује након издвајања и поређења три најбоља и три најслабија резултата из обе групе.

Ставови о разумљивости текстова, на основу свог аудитивног утиска, изнели су слушаоци (десеторо филолога – србиста). Они су оценама од један до пет вредновали разумљивост текста, акценатску исправ-

ност и дикцију. Коришћена је Ликертова скала за приказивање резултата. Слушаоци су им најчешће замерали пребрзо читање, кратке паузе, несигурност приликом читања, акценат на првом слогу, лош акценат у парадигми именица, недостатак спонтаности и проблеме са артикулацијом гласова [h], [л], [љ], [р], [с], [ћ]. Да то битно утиче на перцепцију види се и ако упоредимо студенте који су објективно имали исти проценат грешака. На основу слушне перцепције, примећујемо да је слабије оцењен изговор оних испитаника који имају проблема на субсегменталној равни. Највишим оценама вреднован је текст студенткиње Гм5. Уочена је статистички значајна корелација између укупног броја грешака и оцене за исправност акцената наших оцењивача. С друге стране, пол испитаника не утиче битно на број грешака.

Све прозодијске појаве заснивају се на варијацији у димензијама звучног сигнала. Звучни сигнал, с обзиром на то да се своди на вибрацију материјалних честица, има три димензије: амплитуду (утиче на интензитет), фреквенцију (у основи је тонске висине) и трајање. Ове су појаве неизбежно присутне у свим исказима. Дати елементи варирају у зависности од околности комуникације и од особености појединих људских гласова. Закључујемо да логичке и перцепцијске одлике прозодијских појава произилазе из њихове физичке природе.

За добијање што потпуније слике о усвајању српског прозодијског система као Л2, будућим истраживањима треба обухватити и говорнике различитих језика, узраста и нивоа образовања.

Цитирана литература

- БРАУН 2006: Brown, Keith (ed.). *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd Ed. Oxford: Elsevier, 2006.
- ВАРГА 2002: Varga, László. *Intonation and Stres Evidence from Hungarian*. Palgrave Macmillan, 2002.
- ВРБАН ЗРИНСКИ – ВАРОШАНЕЦ-ШКАРИЋ 2004: Vrbán Zrinski, Karolina i Gordana Varošaneć-Škarić. „Slušno prepoznavanje hrvatskih naglasaka.“ *Govor: časopis za fonetiku*. 21, (2004): str. 93–110.
- ДЕЛМОНТЕ 2009: Delmonte, Rodolfo. „Prosodic Tools for Language Learning.“ *Speech Technol* 12, (2009): стр. 161–184.
- ДЕРВИНГ–МАНРО 1997: Derwing, Tracey M. and Murray J. Munro. „Accent, Intelligibility, and Comprehensibility.“ *Cambridge University Press* 20, (1997): стр. 1–16.
- ДЕШИЋ 1992: Дешић, Милорад. *Српски акценат с лакоћом*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1992.

- ИВИЋ 1998: Ивић, Павле. *О фонологији*. Целокупна дела. X/1. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1998.
- ИВИЋ–ЛЕХИСТЕ 2002: Ивић, Павле и Илсе Лехисте. *О српскохрватским акценцима*. VII/1. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2002.
- КЛАРК–ЈЕЛЛОП 1995: Clark, John and Colin Yallop, C. *An introduction to phonetics and phonology*. Blackwell Publishing, 1995.
- ЛЕХИСТЕ–ИВИЋ 1963: Lehiste, Ilse and Pavle Ivić. *Accent in Serbocroatian: an Experimental Study*. Paperback, 1963.
- МАРИЋ 2006: Марић, Ана. *Квантитет и акценат у словачком и српском језику*, Примењена лингвистика данас 7. Београд – Нови Сад, 2006: 228–234.
- МАРИЋ 1999: Марић, Антоније (ур.). *Дефектолошки лексикон*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999.
- НЕДОВИЋ 1960: Недовић, Обрад. *Дикција*. Београд: Савремена школа, 1960.
- ОУ–ОТА 2004: Оу, Shu-chen and Mitsuhiro Ota. *Metrical Computation In L2 Stress Acquisition: Evidence from Chinese–English Interlanguage*. Laboratory Phonology 9. Urbana-Champaign: University of Illinois at, 2004.
- ПЕПЕРКАМП, ВАНДЕЛЕН et al. 2010: Peperkamp, Sharon, Inga Vendelin and Emmanuel Dupoux. „Perception of Predictable Stress: A Cross-linguistic Investigation.“ *Journal of Phonetics* 38/3, (2010): стр. 422–430.
- ПЕЦО 1985: Пецо, Асим. *Основи акцентологије српскохрватског језика*. Београд: Научна књига, 1985.
- ПЛЕТИКОС 2005: Pletikos, Elenmari. „Percepcija sličnosti prozodije riječi stranih jezika s hrvatskim naglascima.“ *Govor XXII*. Zagreb, (2005): стр. 89–126.
- САМОНС 2003: Salmons, Joe. *Accentual Change and Language Contact. Comparative Survey and a Case Study of Early Northern Europe*. London: Routledge, 2003.
- СЕНДЕ 2007: Szende, Tamás. Hungarian. International Phonetic Association (ed.). „Handbook of the International Phonetic Association: A Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet.“ *Cambridge University Press*, (2007): pp. 104–107.
- СРЕДОЈЕВИЋ 2007: Средојевић, Дејан. „Шта је дикција?“ *Прилози проучавању језика* 38. Нови Сад: Одсек за српски језик и лингвистику Филозофског факултета у Новом Саду, (2007): стр. 249–261.
- СТЕВАНОВИЋ 1964: Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик*. Београд: Научно дело, 1964.

- ТРОФИМОВИЧ–БЕЈКЕР 2006: Trofimovich, Pavel and Wendy Baker. „Learning Second Language Suprasegmentals: Effect of L2 Experience on Prosody and Fluency Characteristics of L2 Speech.“ *Cambridge University Press*, (2006): pp. 1–30.
- ХАЈМАН 2009: Hyman, Larry M. „How (not) to do phonological typology: the case of pitch-accent.“ *Language Sciences* 31, (2009): стр. 213–238.
- ЧАН 2002: Chun, Dorothy M. *Discourse Intonation in L2 : From Theory and Research to Practice*. Language Learning & Language Teaching, 2002.
- ЧОМСКИ 1991: Chomsky, Noam. *Jezik i problemi znanja*. Zagreb: Biblioteka Sol, 1991.
- ШИПТАР–ТЕРКЕНЦИ 2007: Síptar, Péter and Miklós Törkenczy. *The Phonology of Hungarian*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- ШКАРИЋ 2009: Шкарић, Иво. *Хрватски изговор*. Загреб: Накладни завод Глобус, 2009.

Nataša A. Spasić

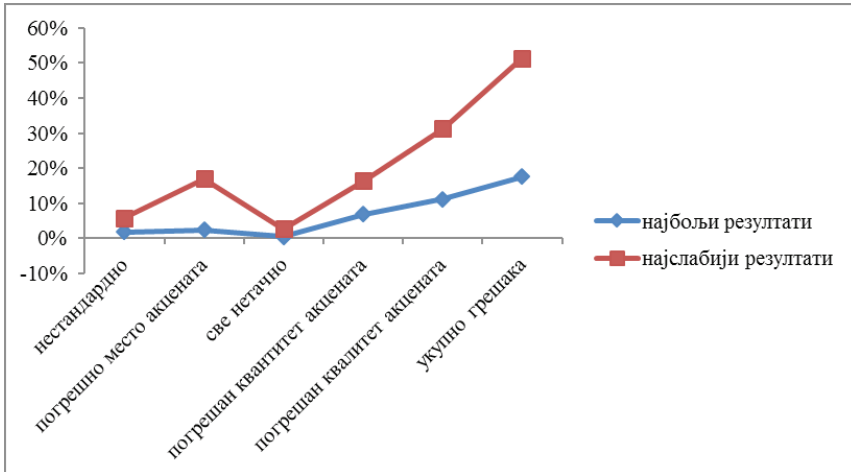
PERCEPTION OF ARTICULATION SPECIALS IN SPEECH AMONG STUDENTS THAT STUDY SERBIAN AS L2

This paper is part of a larger study on the adoption of Serbian prosodic system among the students that use Serbian as their second language. Our interviewees, students of journalism, use Hungarian or Slovak language as their mother language. This paper examines whether and how the number of errors affects the length of the text, concentration etc. and whether there is a conditionality of errors with error type. We have checked out how future philologists consider accent, diction and phonetic accuracy of the interpretation of texts by students that use Serbian as L2. We have concluded that for successful reading the most responsible are competences and knowledge of the language, but not the length of the text. We have noticed that gender does not affect the number of defects. Based on the analysis of the measured parameters, it was found that the total number of errors in relation to the correctness of accents, valued by our listeners, has a significantly lower value, precisely ($Z = -3.516$).

Keywords: perception, accent, diction, text comprehension, Serbian as a foreign language, Hungarian, Slovak.

Прилози

Графикон бр. 1: Број грешака : врста грешака

Графикон бр. 2: Разумљивост, акценат и дикција – Ликертова скала

